

Cz. Farkas Mária

Balogh József, a szerkesztő

„A múlt világháborút nem a harctéren veszette el a magyarság, hanem a nyugat-európai közvéleményben: a magyarnak azzal a képével szemben, amelyet ellenfelei állítottak a világ elé, nem tudott olyan képet vetíteni, amely meggyőző erővel védhette volna meg jogait. Ezért a magyarságról szóló külföldi irodalom az önvédelem parancsoló érdeke.”¹ – mondta Balogh József, a két világháború közötti időszak szellemi életének fontos szereplője. Nevét ma már kevesek ismerik.

Az első világháborút követően a gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter által képviselt kulturális irányzat kiemelt feladatának tartotta a nyugati kapcsolatok kiépítését, valamint a magyar kultúra külföldi terjesztését és népszerűsítését, továbbá az ország gazdasági és politikai helyzetének megismertetését. Ezt a politikát követte Balogh József is. Ki is volt Balogh József? „Szürke eminenciás volt, ám e különös évtized egyik legbonyolultabb összetételű szellemi embere is egyúttal.”² – mondja róla kortársa, Passuth László.

Apja, Balogh Ármin (1877-ig Blum Ármin) professzor, tudós, bibliakutató, orientalista, az Országos Rabbiképző Intézet magyar–történelem szakos tanára és könyvtárosa.³ Ő tanította a magyar plutokrácia idősebb sarjait magyarra, köztük az adott időszak egyik legbefolyásosabb emberének, báró Kornfeld Móricnak⁴ az apját. Tanítványai, akik később komoly szerepet vállaltak a magyar gazdasági és szellemi életben, barátjukká fogadták és támogatták tanáruk fiát.

Balogh József 1893. június 12-én született Gödöllőn.⁵ Filozófiai tanulmányokat folytatott, az ókeresztény irodalom és a kora középkori történelem nemzetközi leg elismert kiváló szakértőjeként és kutatójaként tartották számon.⁶ A Kornfeld

¹ Balogh József: *A nemzeti önismeret eszközei*. In: Magyar Csillag, 1942/4: 620.

² Passuth László: *Balogh József*. in: Magyar mártír írók antológiája, Magvető Kiadó, Bp. 1970. 103.

³ Ő fordította le *Spinóza Ethikáját*, *Bacon Novum Organum* című munkájának az első részét és *Bryce Római Szent Birodalom* című művét. A Heinrich-féle Egyetemes Irodalomtörténetben ő írta *A keresztény latin irodalom* című részt.

⁴ Kornfeld Móric báró, a Ganz Danubius, majd a Weiss Manfréd Művek igazgatója, számos nagyvállalat igazgatótanácsának tagja.

⁵ Tanulmányait a budapesti, a berlini, a müncheni, és a freiburgi egyetemen végezte 1911 és 1915 között. 1918-ban a Budapesti Tudományegyetemen bölcsészdoktori oklevelet szerzett.

⁶ Főbb művei: *“Vasa lecta et pretiosa”*, *Szent Ágoston confessiói* (Bp. 1918.), *“Voces paginarum”*. *Adatok a hangos olvasás és írás történetéhez* (Bp. 1921.; németül Leipzig, 1927.), *Szent Gellért és a “symphonia Hungarorum”* (Bp. 1926.), *A magyar műveltség sorsa* (Bp. 1927.), *Rex a recte regendo* (Cambridge, 1928.), *A magyar királyság megalapításának világtörténelmi háttere* (Századok, 1932.), *A klasszikus műveltségért* (Bp. 1934.), *Libellus de institutione morum, Szent István Intelmei (Scriptores rerum Hungaricum, II. Bp. 1938.)*, *Szent István “Intelmei”-nek forrásai* (Bp. 1936.). Fordításai: *Harnack, Adolf von: A szerzetesség. Ideáljai és története* (Bence János álnéven, Bp. 1911.), *Szent Ágoston Vallomásai 1-2.* (Bp. 1943.).

barátság révén Bethlen István, valamint a *Magyar Szemle Társaság* szellemi köréhez tartozott. Ez a társaság folyóiratával és könyvsorozataival a húszas évek végén a konzervatív kormánypárt mellé egy tágabb értelmiségi szakember-réteget igyekezett megnyerni. Ez a csoport a nyugati, elsősorban az angol és francia orientáció híve volt, és Balogh József ennek a nyugat-európai orientációnak egyik szervező egyénisége, – mondhatnánk – kulcsembere volt. Nem kétséges, hogy azt a politikát, amit Balogh József követett, Bethlen István és Kornfeld Móric határozták meg, de ötletei, nemzetközi kapcsolatai, szervezői tehetsége nélkülözhetetlenné tették őt ebben a politikai körben.

Balogh József a szülői házból két meghatározó örökséget hozott magával: mély ószövetségi kultúrát, valamint egész Magyarországot behálózó kapcsolatait. Szinte példa nélkül álló nyelvtudása, beszédkészsége az antik talajban gyökerezett. Filológusként, a patrisztikai tudományok nemzetközileg elismert művelőjeként fontosnak tartotta a klasszikus műveltséget. Meggyőződése volt, hogy szellemi és tudományos életünket a görög-latin nyelvi és történeti tanulmányok felé kell orientálni.

„Nincs nemzet, amely elég gazdag, hogy lemondhatna a görög-római élet reánk hagyományozott kincseiről: mi magyarok talán legkevésbé mondhatunk le róluk. Vészes önáltatás volna, ha azzal kecsgetnők magunkat, hogy tulajdon szellemi multunk elégséges nemzeti műveltségünk gyarapítására és felvirágoztatására.”⁷

Ezek a gondolatok fogalmazódnak meg a *Parthenon*, a *Klasszikus Műveltség Barátai Egyesületének* programjában is, amelynek megvalósításában Balogh József fontos szerepet játszott.⁸ Az egyesület célja az volt, hogy a művelt közönséget fogékonyra tegye a klasszikus hagyományok maradandó értékei iránt, és a klasszikus műveltséget ápolja és fejlessze. Az egyesület gyűlések tartásával, hírlapi cikkekkel, tanulmányokkal és önálló könyvsorozattal hirdette a klasszikus műveltség fontosságát. Tagjai között a magyar közéletben jelentős szerepet játszó személyeket találhatunk: Baranyai Lipót⁹, Szinnyei József, Hóman Bálint, Kornis Gyula, Ravasz László¹⁰, Márai Sándor stb.

Balogh József a klasszikus műveltség terjesztésének ügyét szolgálta a *Magyar Szemle Társaságnál* végzett szerkesztői munkájával is. Az ő nevéhez kötődik két,

⁷ Balogh József: *A magyar műveltség sorsa*. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest. 1927. 8.

⁸ Ennek a szervezetnek az elődje a *Magyar Humanisztikus Gimnázium Hívei Egyesület*, amely 1917-ben jött létre, folyóirata a *Magyar Gimnázium*, amelynek évenként megjelenő füzetében Balogh József is megjelentette tanulmányait.

⁹ Baranyai Lipót: a Magyar Nemzeti Bank vezérigazgatója, az angolbarát liberális körök vezéralakja

¹⁰ Ravasz László: a református közélet vezető egyénisége, a Duna-melléki református egyházkerület püspöke, a MTA és a Kisfaludy Társaság tagja

irodalomtörténeti szempontból is jelentős könyv megjelenése: Babits Mihály *Dante-füzet*, valamint egy másik Babits munka, az *Amor Sanctus*.

Balogh Józsefnek – a középkori latinság szakértőjének – kétségtelenül nagy szerepe volt ezeknek a munkáknak a létrejöttében. Mindkét mű tökéletesen beleillik világgképébe: Dante a világirodalom nagy alakja, a középkori vallásosság összefoglalója, valamint, az *Amor Sanctus*, a Szent szeretet könyve középkori himnuszokkal latinul és magyarul, ahol a keresztény múlt legnemesebb és legművészebb irodalmi emlékei elevenednek meg. E két munka kapcsán kerül kapcsolatba, majd barátságba Babits Mihállyal, és kerül bele Balogh József a babitsi életműbe, mint inspiráló. Jóllehet világnézetük és társadalomszemléletük eltérő volt, de közös volt bennük az érték és a humánus tisztelete. Balogh Józsefben pedig „(...) becsülhetjük azt a szerkesztői becsületességet, amely komoly hatalmi és kultúrpolitikai fedezet mellett nem egyszer a megalázkodásig is elmenve kitart értéktisztelettől ihletett elképzelése mellett: hogy elvfeadás nélkül megnyerje a kor legjelentősebb költőjét, aki – bár rangos társadalmi pozíciókat tölt már be – a hatalmi védettségtől ekkor is épp elég távol állott.”¹¹ Kitaró szerkesztői munkájának is tulajdoníthatjuk, hogy e két Babits mű a *Magyar Szemle Társaság Kincsesára* sorozatban megjelenik. (Az *Amor Sanctus* a *Magyar Bibliophil Társaság* döntése alapján 1934-ben az *év legszebb könyve* lett. Ezt a címet a gondos és előkelő tipográfia miatt kapta a könyv.)

Balogh József a magyar műveltség ügyét elsőrendű nemzetpolitikai feladatnak tartotta. A klasszikus nyelvek ismerete mellett szükségesnek vélte, hogy a „nemzet elitje” a nagy népek nyelvén is értsen és beszéljen. Látta, hogy az első világháború után a Duna völgyében olyan bonyolult helyzet alakult ki, amely az értelmiség nyelvi szükségletére is hatással volt. Attól félt, hogy Magyarországot nyelvi elszigeteltsége miatt a belső és külső megnémulás veszedelme fenyegeti. A nyelv segítségével új távlatokat látott a magyarság nemzetközi boldogulása előtt. Komoly világpolitikai, gazdasági és diplomáciai érveket sorakoztatott fel a nyelvek elmélyült művelése mellett.

A franciaorientáltság híve volt, noha látta a német kapcsolatok fontosságát is. Lényegesnek tartotta a német nyelv ismeretét a világhatalmi viszonyok, a Német Birodalommal és Ausztriával való kapcsolatok miatt, de nézete szerint az az idegen nyelv, amely a magyarságot Európához kapcsolja, mégis inkább a francia. Ez a nyelv a diplomácia és a nemzetközi-európai érintkezés nyelve is. Úgy gondolta, hogy a kor tudományos és irodalmi életének is sokkal inkább Párizshoz kell igazodnia, mint az addig történt. Korábban Bécs–Berlin volt a tájékozódási pont, a kor politikai és

---

¹¹ Kabdebó Lóránt: A költő és egy szerkesztő. In: Mint különös hírmondó. Tanulmányok és dokumentumok Babits Mihályról. A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Népművelési Propaganda Iroda közös kiadványa, Bp. 1983. 195.

gazdasági helyzete új orientációt igényelt. Az 1930-as évek közepén úgy érvelt, hogy: „Ha valaki önmagát illúziókba ringatva, kétségbe vonná Franciaország nagypolitikai jelentőségét a legutóbbi félesztendő diplomáciai eseményei megtaníthaták a valóságra. Hogy bennünket olyan hatalmi szerkezet ölel körül, melynek legalább is egyik fókusza Párizs, annak ránk nézve nemcsak gyakorlati, hanem nyelvi és szellemi következhesei is vannak. A francia politika, szellem és gazdaság világát nem eltávolítani, hanem közelíteni kell Budapesthez.”¹²

Ebben a szellemben indítja el 1932-ben a *Nouvelle Revue de Hongrie* francia nyelvű magyar folyóiratot, majd 1936-ban az angol olvasóközönségnek szánt *Hungarian Quarterly*-t. Ezek az orgánumok művelődéstörténetünk jelentős fórumai voltak, amelyek elsősorban hazai kulturális értékeket közvetítettek francia, illetve angol nyelven Európába, valamint az Egyesült Államokba, másodsorban pedig az európai értékek hazai megismertetésében és elfogadtatásában is részt vettek. Mindkét folyóirat szerkesztője Balogh József volt. A szerkesztő polgári munkaköre, fizetett állása az Auer Gázizzónál volt, ahol mint igazgató dolgozott. A két folyóirat szerkesztéséért nem kapott fizetést. A folyóiratok anyagi hátterét a Külügyminisztérium és a Bethlen Istvánhoz közel álló nagytőkés csoportok biztosították, elsősorban Baranyai Lipót és Kornfeld Móric köre.

Mindkét folyóirat arra vállalkozott, hogy képet adjon a magyar politika és gazdaság történeti és aktuális kérdéseiről, folyamatos áttekintést nyújtson a világpolitika minden nagy eseményéről, valamint bemutassa kultúránkat. Balogh József különös figyelmet fordított arra, hogy a folyóiratok segítségével a magyar kultúra teljesítményei rendszeresen és szervezett formában eljussanak angol és francia nyelvtérre. Különleges szervező tehetségével meg tudta nyerni folyóiratai számára a kor legkiválóbb szellemeit. Komoly irodalmi értékrend szerint mutatta be a magyar irodalmat a külföld számára. Ennek legjobb bizonyítéka, hogy a munkatársak között ott találjuk a Nyugat nagy nemzedékét; Babits Mihályt, Kosztolányi Dezsőt, Márai Sándort, Illyés Gyulát, valamint a kor legjobb esszéíróit; Halász Gábort, Sötér Istvánt és Szerb Antalt. A folyóirat olvasóinak a két világháború közötti időszak ismert művészettörténetészei adtak válogatást a magyar művészet történetéből (Bierbauer Virgil, Farkas Zoltán, Genthon István, Oltványi-Artinger Imre, Ybl Ervin stb.). A magyar néprajztudomány jeles kutatói pedig a magyar népi kultúra páratlan gazdagságát tárták az olvasó elé (Bálint Sándor, Győrffy István, Ortutay Gyula, Solymossy Sándor, Szendrey Ákos, Visky Károly stb.).

Balogh József különös alakját és szinte küldetés fontosságú szerkesztői és értelmiségsszervezői munkáját kortársainak visszaemlékezései emelték ki a múlt homályából.

¹² Balogh József: Nyelvismeretek, in: Magyar Szemle, 1935. I. 171.

Különös egyéniség volt. Kortársai azt mondják róla, hogy lényének, működésének fontos részét formálta a *décor*, a társadalmi-sznobisztikus elemek kultusza, a megkötések, zárt formulák, konzervatív társadalmi normák, melyekből társadalmi helyzete folytan nem engedett.

„A Magyar Szemle – a folyóirat és hozzá a folyóiratról elnevezett nagykönyvek és kiskönyvek sorozata – egy tudományos minősítő bizottság hatalmával ruházta fel: ezeken a publikációkon keresztül lépdeltek előre a magántanárok professzorokká. A Revue és a Quarterly révén személyesen is behálózta Nyugat-Európát. 36 névjegy típusa közül (a kollekción egy külön kis asztalon volt íróasztala mellett) az egyikben csak az állt, hogy Atheneum Club London. Tag volt.(...) De nemcsak az elit klubokban. A 36 névjegy tényleg 36 személyiségnek volt a parádéja – vagy bújócskája?”¹³

Frank Tibornak – aki az *Etnicity, Propaganda, Myth-Making* című könyvében egy fejezetet szán a *Hungarian Quarterly*-nek – sikerült még a hetvenes években megszólaltatni néhány élő kortársat (Illyés Gyulát, Passuth Lászlót). Itt írja Baloghról:

”Balogh was a strange man. As a converted Jew, he was unlike to get a position in either the University or in politics, and was bound to remain on the fringes of Hungarian high society in the 1930’s. (...) his immense industry, voracious appetite for work, encyclopaedic knowledge, excellent diplomatic abilities and organizational genius helped him to create an indeed unique position out of his editorial job, that of the éminence grise of the pre-war decade.”¹⁴

Azok, akik a szerkesztőségben közvetlen munkatársai voltak, elismeréssel és tisztelettel gondolnak rá. Hubay Miklós egyetemi éveitől a két idegen nyelvű folyóirat közös szerkesztőségében dolgozott. Ő volt a szerkesztő titkára. Elmondása szerint Balogh Józseftől tanulta el a magyar kultúra megismertetésének a szenvedélyét és a közlés igényességét. Azt mondta mesteréről, hogy olyan sokoldalú volt, mint egy Széchenyi István, aki egyszerre akart behozni minden lemaradást, és olyan geológiai feszültségekkel terhes lélek volt ő is. Széchenyit követő taktikával művelte Balogh, hogyan kell egymással összehozni a magyar szellemi és politikai élet képviselőit. Ebbe az új Széchenyi Istvánba egy szertartásmester is bele volt bűjtat-

¹³ Kabdebó Lóránt: i.m. 13.

¹⁴ ”Balogh furcsa ember volt. Mint megtért zsidó, kicsi volt a valószínűsége, hogy akár az egyetemen, akár a politikában szerephez jusson, így kénytelen volt a harmincas évek felsőbb rétegének a szélén maradni. [...] hatalmas vállalkozása, munkabírása, enciklopédikus tudása, diplomáciai képessége, szervezőképessége olyan kivételes pozíciót biztosított neki a szerkesztői munkája kapcsán, ami a II. világháború előtti időszak szürke eminenciásának szerepével ruházta fel.” (Frank Tibor: *Ethnicity, Propaganda, Myth-Making*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1999. 269.)

va. Mindennek megadta a módját. Mindennapi ebédmeghívásaival és a félévenként adott estélyein a grófok, az iparbárok és a szerzetes rendfőnökök mellett ott voltak a szellemi élet képviselői is. „A vendégek és a menü összeállítása minden egyes ebédre körültekintő aggállyal történt. A vendégek közül (...) senki sem sejtette, hogy milyen finom protokoll és gasztronómiai mérlegelések eredményeképp ülnek ők együtt és eszik azt, amit esznek.”¹⁵

Balogh sokat utazott, széles ismeretségi köre volt és sok kiváló tudóst hozott Magyarországra, és a Magyarországra látogató európai kiválóságok szinte kivétel nélkül kapcsolatba kerültek vele. Szerkesztőségében megfordult a magyar szellemi élet jelentős része. Gyergyai Albert szinte mindennapos vendég volt, Illyés Gyula is gyakran járt be. De megfordultak ott az egyes tudományágak jeles képviselői és a legjobb esszéírók, mint Halász Gábor, Sőtér István, a politikusok, a külföldi diplomataik, a legjobban tájékozott külpolitikai újságírók: Frey András, Gogolák Lajos „(...) sóváran gyűjtött maga köré minden szellemi értéket. Lámpással kutatott a legkisebb után is.”¹⁶

Szegedy-Maszák Aladár visszaemlékezésében felidézte, hogy ki mindenkivel találkozott Balogh Józsefnél. (Ott ismerte meg feleségét is, Kornfeld Hannát.): „Az ő révén találkoztam a budapesti francia követség tagjaival, Bartillat-val, az egyik titkárral, Georges Deshusses-szel, a sajtó és kulturális attaséval, Ritterrel, a Havas emberével. Ugyancsak nála találkoztam Esterházy Móriccal.”¹⁷ Máshol azt írja: „Illyés Gyulával is nála ismerkedtem meg, amit azóta is életem nagy pluszának tartok.”¹⁸

Passuth László tíz éven át volt Balogh munkatársa a szerkesztőségben. A *Nouvelle Revue de Hongrie*-ban ő szerkesztette a lapszemlét. A következőket írja róla: „(...) Balogh József egyike volt a legjobbaknak, akiket e különös kor színen hagyott.”¹⁹ Számára ő volt a Szerkesztő, akitől nagyon sokat tanult: hogyan kell a folyóirat részére tanulmányt készíteni, s milyen az igény, ha az írás idegen nyelven jelenik majd meg. Visszaemlékezésében beszél arról, hogy Balogh József információinak politikai részét jórészt konzervatív, németellenes és diktatúraellenes, gyakran főrangú s főpapi körök véleményéből merítette. Ami a humanisztikát, az intellektuális világot illette, ott félelmetes biztonsággal tájékozódott saját liberális ízlése szerint. A legkitűnőbb fiatal írókat, tudósokat, kutatókat nyerte meg a maga s két folyóirata számára.

Kabdebó Lóránt *A háborúnak vége lett* című könyvében emlékidéző beszélgetésekben életre kelti azokat az eseményeket, amelyek irodalmunk és művészetünk

¹⁵ Kabdebó Lóránt: *A háborúnak vége lett*. Kosmosz könyvek, 1983. 15.

¹⁶ Kabdebó Lóránt: i.m. 14.

¹⁷ Szegedy-Maszák Aladár: i.m. I. 306.

¹⁸ Szegedy-Maszák Aladár: i.m. II. 54.

¹⁹ Passuth László: Balogh József. In: *Magyar mártír írók antológiája*. Magvető Kiadó, Bp.1970. 103.

életében zajlottak le a második világháború idején. Itt a következő hangzik el a Hubay Miklóssal folytatott interjúban:

„Akkoriban sokat használták – Kardos Tibor nyomán – a 'virtuális Magyarország' kifejezést. Balognak is volt egy ilyen virtuális Magyarországa, amelynek az illúzióját lázas tevékenységgel – főként levelezéssel – igyekezett fenntartani. Társadalmi formák, Európa, humanizmus, a nagyvilág számára érthetővé tenni egy 'néma nemzetnek' a szavát (ez is az ő kifejezése) – a napi postájában mindez eleven valóságként hatott. Túlméretezett volt-e a buzgalma? Akkor annak éreztem. Bár egy magyar közéletben, amelynek rosszabbik feléről ne is beszéljünk, de amelyik jobbik részében meg a fatalizmusra hajlott, ez az elszánt aktivitás olyasmit jelenthetett, mint a halastóban a lusta pontyokat megkergető csukáé.”²⁰

Balogh József folyóiratai a háború kitörése után is vitték a hírt Magyarországról a nyugati szövetségesek országaiba, valamint a semleges országokba, és onnan is jöttek a hírek Magyarországra. Ekkor látszott igazán, hogy mennyi kapcsolatot teremtett folyóiratainak, hiszen a háború dúlta Európában is akadtak levelezőpartnerei. „Balogh megírta a maga mindennapi néhány palackpostáját, és nem is mind maradt válaszolatlanul.(...). Tehát jöttek a levelek. Előbb közvetlenül, majd hogy mi is hadba lépegettünk: a semleges országokon át. A persze aztán egyre ritkulóbb (és becsesebb) híradásokat Veréb kisasszony másolta, és az érdekesebbek mentek a Revue és a Quaterly urainak. Videant consules! Vittem néha én is a postát a 44-es villamoson Bethlen Istvánnak.”²¹ – mondja Hubay Miklós.

A folyóiratok a német befolyás magyarországi erősödésével kezdtek egyre veszélyesebbek lenni, mint a németbarátsággal szemben egy másik politikának a bázisai. „Bámulatatos hierarchiában volt együtt e folyóiratok bizottságaiban mindenki, akire – nemzeti-casinói látókörből – számítani lehetett Magyarországon a háborúból való kiugrás esetén. A szervező, Balogh József aztán életével fizetett kártyavár remekművéért.”²²

Ez az enciklopédikus, színes elme, aki Magyarországon a legjobb értesülésekkel rendelkezők közé tartozott, hibásan ítélte meg a számára végül is tragikusan végződő helyzetet, nem számított a közelgő katasztrófára.

A német megszállást követően mindkét folyóiratát betiltották, neki pedig menekülnie kellett. Sorsának további alakulásáról több változat is van. Hubay Miklós azt írja, hogy a szegedi jezsuiták rejtegették, ahol Borbély István volt a házfőnök, Balogh Józsefnek az eszmetársa a patrisztikai tudományokban. Barátjára reverendát húzott és beültette a könyvtárba. Egy világi tanárnak szemet szúrt az új könyv-

²⁰ Kabdebó Lóránt: i.m. 14.

²¹ Kabdebó Lóránt: i.m. 16.

²² Kabdebó Lóránt: i.m. 12.

táros atya, aki mindentudó volt és hét nyelven beszélt Ez vezette nyomra az üldözött után szimatolókat.

Dessewffy Gyula visszaemlékezése szerint a Tihanyi Apátság könyvtárában talált ideiglenes menedéket:

„(...) amikor egy német őrjárat parancsnoka faggatni kezdte és közben pocskondiázta a magyar múltat, Balogh Jóska nem bírt magával és kirobbant, leleplezte önmagát. Soha többé nem láttuk. Menekülés közben reszketett, alig lehetett elkerülni, hogy el ne árulja magát, de amikor viszonylagos biztonságban volt és szidalmazták a magyar múltat, nem félt többé. Ilyen kiszámíthatatlanok a félelem és bátorság reakciói.”²³

Sok kéz nyúlt utána, a legmagasabb helyekről is, de az erők, melyek nyilván ismerték Balogh József sok esztendő munkáját, nem engedték ki karmaikból. Az utolsó nyom a sárvári haláltáborba vezetett.

Passuth László bensőséges vallomásában írja:

„Ha barátok, régi ismerősök közt váratlanul felvillan Balogh József neve – mintha az emlékvilág egyedülálló fantomjával találnánk magunkat szemben: nem lehet tőle most sem elszakadni. (...) Csodáltuk elokvenciáját, tájékozódásának hatalmas sodrát, kapcsolatait, vonzásait és taszításait. Vitába alig lehetett szállni vele. S talán ez a probléma nyitja: hogyan lehet, hogy Balogh Józsefet, a humanistát, műfordítót, szerkesztőt, szellemi embert ily tökéletesen elfeledték. Olyannyira, hogy neki, aki nem menekült el innen, holott tehetett volna, s életét adta ezért az országért, melyet a maga eszményei szerint – de haláláig szeretett – úgyszólván, mindmáig nem jutott nekrológ.”²⁴

Ki volt hát Balogh József? Mit rejtett valójában ez az életmű, „az elfeledett, hosszú soliloquia”?

Balogh József az 1930-as években az egyre inkább tudatosodó és hangsúlyt igénylő nyugat-európai orientációnak meghatározó alakja volt, fontos szerepet játszott a két világháború közötti időszak szellemi életében és a nyugat-európai kulturális kapcsolatok alakításában. Karizmatikus szerkesztőként hivatásának érezte a mások ösztönző irányítását és szívósan kitartott elképzelései mellett. A vállalt szellemiség bátor alkalmazójaként elvitathatatlan érdeme, hogy folyóirataival nagy szolgálatot tett Magyarországnak és a magyar kultúrának. Olyan kulturális missziót teljesített, amely ma is időszerű.

Balogh József személye és tevékenysége sokkal nagyobb figyelmet és megbecsülést érdemelne, mint amennyit ma kap. Szűk szakmai körök elismerik ezt a mun-

²³ Dessewffy Gyula: Tanuvallomás. Agroinform Kiadóház, Bp. 1997. 80.

²⁴ Passuth László. Balogh József in: Magyar mártír írók antológiája. Magvető Kiadó, Bp.1970. 104.

kásságot, de a közvéleményben közel sincs azon a helyen, amelyet elfoglalhatna. A magyar szellemi élet nagy adóssága, hogy ennek a szerkesztőnek a helyét a magyar művelődéstörténetben, kapcsolattörténetben és sajtótörténetben kijelölje.

IRODALOM

- BALOGH József (1927): *A magyar műveltség sorsa*. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest
- BALOGH József (1937): *A néma nemzet*. Franklin Társulat Nyomdája, Budapest
- BALOGH József (1935): Nyelvismeretek a nemzet életében. *Magyar Szemle*, 1935/94: 167-172.
- BALOGH József (1943): Nemzeti önismeret eszköze. *Magyar Csillag*, 1943/II: 616-620.
- CZ. FARKAS Mária (2001): The Hungarian Quarterly (1936-1944). *Hungarológiai Évkönyv* 2: 149-160.
- DESSEWFFY Gyula: (1997) *Tanúvallomás*. Agroinform Kiadóház, Budapest
- FRANK, Tibor (1999): *Ethnicity, Propaganda, Myth-Making*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- GÁL István (1976): Claudel és Martin magyar kapcsolataihoz. *Vigilia*. XLI/7: 460-464.
- KABDEBŐ Lóránt (1983): *A háborúnak vége lett*. Kozmosz könyvek, Budapest
- KABDEBŐ Lóránt (1983): A költő és egy szerkesztő. In: *Mint különös hírmondó*. (Szerk.: Kelevész Ágnes). A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Népművelési Propaganda Iroda közös kiadványa, Budapest
- KERESZTURY Dezső – SÍK Csaba (szerk.)(1970): „S két szó között a hallgatás...” In: *Magyar mártír írók antológiája*. Magvető Kiadó, Budapest
- KÓKAY Gy. – BUZINKAY G. – MURÁNYI G. (1988): *A magyar sajtó története*. Sajtókönyvtár, Bálint György Újságíró-iskola kiadása, Pécs.
- LAKATOS Éva (1996): *Tallózás a magyar különszámok birodalmában*. Magyar könyvszemle
- PASSUTH László (1943): Széljegyzetek egy Indexhez. *Magyar Csillag* 1943/II: 346-347.
- PASSUTH László (1969): *Rézkor*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
- PASSUTH László (1973): *Gyilokjáró*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
- PASSUTH László (1978): *Barlangképek*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
- ROMSICS Ignác (1990): Francia-magyar kulturális kapcsolatok és a párizsi Magyar Intézet a két világháború között. In: *Hagyományok és módszerek* (Szerk.: Egyed Orsolya – Gyai Béla – B. Nádor Orsolya). Nemzetközi Hungarológiai Központ, Bp. 109-127.
- SZEGEDY-MASZÁK Aladár (1996): *Az ember ősszel visszanéz...* Európa-História, Budapest